

Starjejšyski list

2012/1

wudaše: nazyma 2012/1
wudawař: Serbske šulske towaristwo z.t.
Postowe naměsto 2
02625 Budyšin
tel.: 03591 550216/faks: 03591 550220
info@sorbischer-schulverein.de
www.sorbischer-schulverein.de
zagronitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa
tel.: 03591 550215
fota: SŠT

© 2012 Serbske šulske towaristwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

ube starješe,

žiinsa dostanjošo přédne wudaše dolnoserbskego starjejšyskego lista, kótaryž comy ako Serbske šulske towaristwo wótněnta dwójc raz wob lěto za Was pśigótowaš. Toš žycimy Wam wjele wjasela pśi cytanju.

Nazyma se pisani. Žiśam žiwy a płody pśirody pokazaš, je rozkładowaš, ze žiśimi se rozgranjaš, aby my wšykne se Bóžu stwórbu wěcej cesćili, jo wažny nadawk našych wótkubłarkow. Pśi takich zaběrach w pśiroke abo w žiśowni nastawaju zwětšego kšasne basleńki, słodne jěze, mólowanki, rozpšawy a spiwańka. Dajšo Wašym žiśam góžbu, až mógu Wam wó wšom tom wulicowaš a až Wam snaž pśi pšechóžowanju z familiju něčoškuli pakazuju, na což sami doněnta zewšym njejsćo tak žiwali.

W tom wudašu pśedstajijo se naša dolnoserbska žiśownja „Villa Kunterbunt“ w Chóćebuzu. Dalej zgónijošo teke wó žěle bura na póli.

Žycym wam rědnu nazymu

Waša

Ludmila Budarjowa

Ludmila Budarjowa
předsydka Serbskeho šulskeho towarstwa z.t.

Wobśimješe:

Kak to pópšawem se ma z našeju zemju?	1
Žěłowy žeń bura - wulicujo Jozef Brězan	2
Ze žiśimi w nazymje pó lěsu dundaš - Christina Handrikowa	4
Žiśi we wili - Witaj-žiśownja „Villa Kunterbunt“ Chóćebuz	5
Co nam pśiroda strowe narosć dajo	8
Spiw „łopjenka padaju“	9

Kak to pópšawem se ma z našeju zemju?

Žiśi procuju se njepšestawajucy wó wópoznaše swójogo swěta. We wšednem zmakeanju ze zjawjenjami pširody nastawa pla nich wjele pšašanjow. My dorosćone njenamakajomy cesto lažke wótegrono. To pak njejo tragiske, tak dłuško ako smy zwólne, zgromadnje z našymi žiśimi za wótegronami pytaś, njeznate wopytowaś a zmólki dopuśćiś. Starjejše a wótkubtarje njesu pši tom jano partnerje pši wuknjenju, ale teke pšikład. Rozsudne pši tom jo, sebje to rozpowědaś, což jo se wobglědowało. Žiśi se k tomu pógónjuju, swóje wobglědowanja formulěrowaś, teke to pomaga pši rozměšu.

Pširoda nam wjele póbitujo. Nazyma jo wjelerakosć a bogatstwo zrazom, swěžeń wšych zmysłow – barwy, wóni, pisany list, sad a zelenina, wěťš, pušćanje plona, kjarmuše, žnjowny swěžeń, graše w góli, gnaše na pólnych mjazkach abo pó scěrněšču. Wó darach w pširože smy zagórjete a se žiwamy. Žiwamy se nad płodami zemje a cłowjecnym žětom. Z tego wuroscótej radosć a žekownosć.

Aby toś ten žiw pširody za naše žiśi a dalšne generacije zdžaržali, dejmy wuknuś zagroněše myslěś a jadnaś. Ze zgromadnym wuzbadanim a dožywjenim pširody nabywaju žiśi wědu wó pširože. Tak wuwijaju wědobnje za to, až mógu wobswět aktiwnje za sebje wuzbadaś a sobu twóriś.

Žiśi znaju ze swójogo wšednego žywjenja wšake sorty sadu a zeleniny. Ale co rosćo ga a žo? Co su regionalne produkty? Pšez zaměrne póstarćenja pšidu žiśi sami na to, až w oktobrje na našych pólach žedne słynice nježnějomy. Wótkul pšidu te pótom w nazymje a kak daloko muse se transportěrowaś? Dej to pópšawem byś? Komu to tyjo a komu to škóži? Comy-lic katowanej pširože wokoło nas pomagaś, njeby to dejali wědobnje se žywiś a pši nakupowanju produkty, kótarež pširože wěcej škóže ako nam pomagaju, w regal wóstajis? Napněte pšašanja, kótarež njesměju jano žiśi zajmowaś.

Žěłowy žeń bura – wulicujo Jozef Brězan

Póchadam z wjelikeje familije a mam sam něnto teke wjeliku familiju. Bydlim ze swójeju žeńskeju a źíšimi w Nuknicy na burskej žywnosći. Mój nejstaršy syn Roland a žowka Susanna stej se teke za rolnikarstwo rozsužilew a ze mnu na žywnosći góspodaritej. Te druge pěš žiši su w drugich pówołanjach. Mója žeńska jo naše žiši wótkubłała, stara se wó wjeliki dom a gumno a zastarujo nas pšecej dypkownje z jězu.

Naš žeń zachopijo se wšednje zajtša zeger 5.30 w groži. Wše žěła w groži gótujojmej pšecej pó dwěma. Nejpjerwej krowy dojmej a futrujomej. Mamy 80 do 90 gówježinow, to groni krowy, šeleta, jałowice a byki. Zeger 8.00 snědamy poť góžiny. Pó snědanju mamej se gnój wukidaš a stomu zasaš. Z tym smej wokoło zeger 11.00 gótowej.

Naš tšeši se wupórajó na polo. Se wě, až su žěła tam w kuždem lětnem casu hynakše. Něnto mamy nejwěcej žěła, dokulaž trjebamy za secenje, młošenje, prasowanje a rumowanje slomy ředne suche wjedro. Pó žnjach gnój na póla wózymy a jen zawórajomy.

Zeger napoť jadnogo zmakajomy se na poť góžiny k wobjedóju.

Za tym wupórajomy se wšykne tšo na pólo a žěłamy tam dalej. Pšed wusewom rolu pšežěłujomy a pšigótujojmy. Zachopjeńk septembra semje wusewamy, nejpjerwej řěpik, pótom zymski jacmjeń a w oktobrje zymsku pšenicu. Wše druge wusewy su w nalěšu.

Pjerwej až žómej zeger 17.30 zasej do groži dojt a futrowat, zgromadnje pójědankujomy. Ze žěłom w groži smej tak wokoło zeger 19.30 gótowej. Naš tšeši žěła tak dłujsko na póli abo na dwórje.

Sobotu su žěła zajtša a wjacor w groži a na póli jo poťdnja kóńc. Teke nježelu dejmej w groži žěłaš. Se wě, až na žnjach wótergi teke sobotu a nježelu na polo žómy, aby řěpik, wows, nalětny jacmjeń a zymsku pšenicu žněli.

Lětosa w februarje stej nam we wjelikej zymje pšenica a zymski jacmjeń

zmarznułej. Togodla smy musali nalětny jacmjeń hyšći raz wuseś. W maju źěłamy na łukach silažu, w juliju pótšawk a w septembrje hyšći raz silažu. Lětos njebužomy dla pólaša na wšych łukach silažu źěłaś móc. Pó mloko psijěžo kuždy zeń tankowe awto. Teke groži a technika maju se w rěchu žaržaś.

Nejmjenjej źěła mamy w decembrje a

januarje. W februarje a měrcu zachopijomy južo juchu wózyś, rowno tak w oktobrje. Howac rolu psigótujomy, wusewamy abo žnějomy. Na dwórje mamy hyšći kacki, gusy, kócki a našu beju Dezi.

Žěło bura jo kradu wjelera-ke, ale se teke pśecej zasej wóspjetuju. Kuždy lětny cas ma swóje źěła a swóje wósebitosći. Žěła a wunoski su pseliš wót wjedra a wót Bóžego žognowanja wótwisne. Rowno na rolnikarskich źěłach se pokazuju, až cłowjek njama wšykno sam w ruce.

Dodank redakcije: Jo było kradu šěžko, wó žnjach bura namakaś, kótaryž jo měł cas, něco wulicowaś abo napisaś. Wšykne maju kradu wjele źěła.

Pla Jozefa a jogo familije jo mě nadpadnuło, až se pla nich psijaznosć a dowěrnosć we woblicu wótbtyščujotej. Som

měła zašiść, až źěło njejo jano źěło, ale jich żywjenje a až wóni jo tak psiwzeju, ako se jim dajo. Samo ako jo wjelika wóda dwór pśeplawiła, jo Jozef był dobreje nažeje a jo měnił, až ga se wšykno dajo zasej zrumowaś a až jo drugich hyšći górzej trjefiło.

Ze žišími w nazymje pó ľesu dundaś

Nejpisańšy cas ľeťa pśižo rowno pótom, gaž se žywjenje na někotare mjasece k měroju pódawa. Barwojta pycha cerwjenooranžowego buka a słýńcožołtego klona (Ahorn), śamnožołtego graba (Weißbuche) a kšejcerwjeneho drěna (Hartriegel) zdawaju se nam ako take slědne wuběžowanje wó nejpisańšy woblak. Ale wótkul toś te barwy naraz pśidu? Cogodla nałożuju bomy telik mócow krotko do swójeje zymskeje pśestawki? A za co? Wótegrono jo krađu

jadnore. Bomy se zewšym njenapinaju, nawopak. Wóni se pódawaju k měroju. Žarjabność jo zakładna zasada pśirody a tak teke bomy a kricki tak mało ako móžno ze swójjimi mócami broje. W nazymje, pjerwej až bomy swóju listowu pychu zgubiju, pśenjasu wóni wše drogotne maśizny z łopjenkow do štoma a korjenjow. Tak na pśikład teke tu zelenu maśiznu, kótaruž

znajomy pód fachowym wurazom chlorofyl. Gaž se chlorofyl z łopjenkow zgubijo, pśidu wšykne pisane barwy na pówjerch, kótarež su južo cete ľeťo tam byli, jano schowane za scěnu chlorofyla.

Dajšo se wót pisanych barwow nazymskego ľesa raz nawabiś a grakajšo z nimi. Gótujo wjasele, na pśikład šyroku paletu cerwjeneje abo žołteje barwy nazběraś. Cerwjenu barwu namakajošo na pś. we łopjenkach drěna abo kóśanki (Storchschnabel), we płodach jerjebiny abo głogowego krja (Hagebuttenstrauch). Žołe se blyšće łopjenka grabowego krja, klona, bórbusa (Berberitze) a lipy. K tomu někotare zabyte kłoski žyta, wórješki,

šyški, semuška a płody a južo dajo se pisana kolaža nagótowaś. Teke karty a płaty mogu se z pisanimi łopjenkami póšiścać a póřědnić. Kšasnje wuglědaju tejerowności scěnowe wobrazu a mobile z lista. Sušone a prasowane tšawki a rostlinki góže se derje za latarnicki.

Christina Handrikowa,
Wokrejsny ľesny zarěd Budyšin

Žiši we wili

wjednica: Christina Konzagowa
 zastupna wjednica: Marion Zimmermannowa,
 wótkubłarki: Ines Büttnerowa, Ilona Maternina, Manuela Drinkmannowa,
 Alice Baenšowa, Yvonne Skolzenowa, Christina Huppacowa

Naša žišownja wobstoj južo wót lěta 1949. Namakajomy ju w Chóšebuzu blisko Serbskego gymnaziuma zboka nadroznego zogola. Wót januara 2002 jo wóna w nosarstwje Serbskego šulskego towaristwa. Do našeje žišownje móžomy 66 žiši wót jadnogo lěta až do pšedšulskego starstwa pšiwzeš.

Ako mě žišownje južo groni, jo dom stara wila, natwarjona w lěše 1914. Atmosfera stareje wile wugbajo teke ten wósebny pówabk našogo domu. Wusoke, pó žělach ze štukom wugótowane wjerchy, wjelike wokna a žurja, wutwarki, terasa a pšedewšym naša parkowa zagroda maju swóju statkownosć.

Kupcyne rumnosći su pó wjelikosći a płoninje take, ako su něga se twarili. Na dwěma nastwarkoma su rozdźelone styri kupki. Pšecej dvě kupce matej zgromadnje garderobu, myjarnju a toaletu. W dołojcnem nastwarku su „myški“, žiši z góletkownje, a kupka „wuchacki“ ze žišimi w starstwje wót 2 do 5 lět. We zwjerchnem nastwarku domu jo kupka „ptašacki“ ze žišimi w starwtwje wót 3 do 5 lět a pšedšulska kupka „mudre liški“. W piwnicy mamy mału rumnosć za sportowanje, žož móžo kuž-da kupka raz wob tyžeń sportowaš.

Wence mamy dvě wjelikej zagrože z wjele starymi bomami. How mógu žiši pširodu dožywjowaš a wobglědowaš, graš a se dosć pógibowaš. Wšakorake narědy zmóžnju wótměnjate aktiwity pši grašu. Pod bomami pšed slyńcom a gorcotu ščitane

pšebywaju žiši w lěšu wence. Pśisamem kuždy zeń wence pójěndankujomy a wobjed niži lěpjej njestoži ako pód starym bukom. W zymje wabi mała górka žiši na sańkowanje. Žěłamy we wšych kupkach pó modelowem projekće Witaj a spěchujomy z metodu dopołneje imersije rane

pśiswójenje serbskeje rěcy w Dolnej Łužicy. Pósrědnjamy žisam dolnoserbšćinu z wóspjetowanim wšednych wobrotow, ale teke ze spiwami, gronkami, knižkami, rejkami a z woplěwanim serbskich nałogow.

Mimo tradicionelnych nałogow ako ptaškoweje swajźby, camprowanja, jatšownych a žnjownych nałogow, stajanja majskego boma a Janšojskego boga ma wjele wjeraškow kšute městno w běgu lěta w žisowni. Smy gjarde na naše narodne drastwy (burska, swěžeńska rejowańska), kotarež sebje na swěženjach woblekamy. Žiši pšegótuju se teke raži z kostimami powěšćowych figurow. K wjeraškam woglědajomy do serbskich institucijow abo ku wósobam w měsće a rozwjaselijomy je ze serbskim programom. Tak pśinosujomy aktiwnje k wózroženju rěcy a kultury w Chóšebuzu. Starjejše, kótarež swóje žiši pla nas pśipowěžeju, rozsužiju se wědobnje za to serbske. Mamy pšecej dosć pśipowěženjow. Někotare žiši maju serbskich swójźbnych, kótarež pak bóžko wěcej serbski njepowědaju. W tom šulskem lěše stej dvě góleši zastupiŕej do serbskeje šule w Žylowje.

Se wě, až jo to za nas wjerašk a nejřědnjejše myto za našo žěto, gaž se žiši za dalejwježenje rěcy w šuli rozsužiju. Zrownju wěmy, až jo za wjele starjejšych droga do Chóšebuza-Žylowa, žož jo jadnučka dolnoserbška zakładna šula, daloka a jano šěžko k zwopšawdnjenju. SŠT se procujo, za to podpěru a rozwězanje namakaš.

Wótběg dnja njejo wězany na kšutu šemu. Pšez gładke pšechody mjazy grajkanim, wuknjenim a pšebytkom wence dajomy žiśam wjele móžnosćow k wótměnjatej zaběrje a twórimy z tym optimalne wuměnenja za wuwíše individualnych zamóžnosćow. Na žycenja kuždego góleša a cełeje kupki w jadnakej měrje a harmoniji žiwamy. W tom zmysle

procujomy se wó cełostne wuknjenje, pši kótaremž na wšykne wobtuki Bramborskego kubtańskego programa we wšednem dnju žiwamy.

Zapšimješe žywego swěta – zaběra z rostlinami, cłowjekami a zwěrjetami – jo wobstatk našogo kubtańskego nadawka. Tak jo nastała ideja z gumno. Toś ten projekt jo našo spěchowawške towaristwo do statka stajiło. (Zapísane spěchowawške towaristwo našeje žiśownje, kenž wót septembra 2000 wobstoj a kótarež ma něži 30 cłonkow, jo wopšawdna pomoc za naš dom. Mimo pódpěry cłonkow towaristwa njeby wjele projektow, swěženjow a twarskich napšawow móžnych było. Za jich engagement smy jim wjelgin žěkowne.) Starješe, sobužěłaerki a žiśi su płoń w gumnje pšigótowali, wusoke grědki napórali, je ze zemju napońnili a ze struskami, tomatami a zelami pósajžali. Móžnosći, w gumnje něco cyniś, su wjelerake: sajžaś a seś, pšawidłownje chropiś, zełe plaś, žněś, to nažněte pšezětaś a jěśc, pširodu wobglědowaś. Pšez zaběru z

wužytnymi rostlinami wuwijaju žiśi rozměše za změny lětnych casow a za kołowroty pširody. Tejerownosći wuknu wóni wobchadanje z gumnikarskim ředom. Wósebnje pak wuknu žiśi, až pominaju sebje žywidła žěto, woplěwanje a wěcej wutrajnosći ako cakanje pši kasy supermarketu.

Co nam příroda strowe narosć dajo

Warjone bazowki

Nejlěpjej jo, až sebje bazowkowu měžgu z wuměžgowakom nagótujošo. Chtož taki njama, bazowki w gjarncu z tšošku wódy wari, je roztlócyjo a měžgu pšez kśidu wótlejo. Warjone bazowki mógu se z tšošku zaměšanym grisom (na 1l něži 3 wjelike lžyce) abo z pudingowym pulbjerjom (na 1l jednu tutawku) pógusćís. Za słoženje góži se nejlěpjej zdrjały sad (kšuški, jabtuka, rjascheny, slěwki), kótaryž pirěrujošo. Se wě, až móžošo město togo teke jabtukowu mucku abo mjod wzeš. Cukor njejo ražobny. Někotare luže wěrcuju warjone bazowki teke raži z cyntom, wanilju, citronu abo gózdźikami. Za blidom dajšo na warjone bazowki pšažone klěbowe kuski abo cwibak.

Bazowkowa měžga dajo se derje zawarjowaš abo ned gowuca z wuměžgowaka do flašow poňiś. Tak změjošo teke za zymne dny strowu měžgu na skłaže. Jolic mašo w lěšu wjele zdrjałego sadu, móžošo jen zamarznuš a w zymje za słoženje warjonych bazowkow braš.

Sadowe špise

Wumyj abo woběł wšake sorty sadu, na pš. bananu, jabtuko, wino, ananas, slynice, rjaschen. Nakšaj toš te na kuski a natkaj je wótměnjecy na kołki

Graše: **S** **W** **A** **D** **O** **Y** **S** **L** **A** **A** **T**

Zesedajšo se w krejzu na stołki. Jo pak jaden stołk mjenjej ako žiśi. Rozdžělšo se na styri kupki – sadowe sorty – jabtuka, slěwki, kšuški, wišnjje. Jadno góle stoj we srježji a „měša sadowy salat”. Góle woła na pš. „kšuški a wišnjje”. Žiśi teju kupkowu stanu a pytaju sebje nowe městno. Chtož njejo městno namakał, ako pśiducy „salat měša”. Teke tśi kupki mógu se naraz wołaš. Gaž pak se groni „sadowy salat”, wšykne žiśi stanu a sebje nowe městno pytaju. Rowno tak mógu se druge sadowe sorty braš abo „zeleninowy salat” měšaš.

Spiw „Łopjenka padaju“ (słowa: Ute Körnerowa)

Rady spiwamy w našej žiśowni to nazymski spiw.
Zespěwajše se teke doma z Wašimi žiśimi.

Łopjenka padaju, pisane něnto su,
Łopjenka padaju, pisane něnt su.
Žołte a cerwjene, brune a zelene,
Łopjenka padaju, pisane něnt su.

Łopjenka padaju z wětšikom rejju,
Łopjenka padaju z wětš`kom rejju.
Žołte a cerwjene, brune a zelene,
Łopjenka padaju, pisane něnt su.

